

КАРАЂОРЂЕ И ЦИНЦАРИ

Апстракт: *Цинцари су у XIX веку представљали формиран слој друштва у Србији, Војводини и Грчкој. Први српски устанак није био могућ без њих, јер су представљали писменији део житеља Београдског пашалука.*

Кључне речи: *Цинцари, Карађорђе, друштво, устанак, племићи, писменост.*

Цинцари су врло рано ступили у прве друштвене редове, не само у Војводини и Славонији, него и у Румунији и Грчкој.^[1] Што се тиче племства код Цинцара, оно је ступило на позорницу већ пре Велике сеобе Срба. Тада су Цинцари постајали племићи. Послије Карловачког мира 1699. године, аустријски двор је од освојене земље дио поконио људима који су стекли одређене заслуге у ратовима^[2], али велики дио земље је продао члановима високог аустријског, односно њемачког племства. То је било тзв. страни племство.

Поред њих и Срби су почели да добијају титуле нижег племства (војничког), које је од аустријског владара добијало по неколико десетина јутара земље, углавном као неку врсту отпремнине.^[3] Велики број тих племића настао је од официра по развојачењу поморишко-потиске границе (крајине) 1751-1752. године. Племство овакве врсте брзо је постало сиромашно и врло рано се посељачило.^[4] Племића Срба било је врло мало. У Војводини, међу српским племићким породицама истицали су се посебно Стратимировићи и Чарнојевићи.^[5]

Када су у питању Цинцари, онда је сасвим другачија ствар. Цинцари су примили аустријско племство, а били су углавном трговци или извозници. Посебно су извозили стоку, рогату марву и свиње. Рогате стоке је било много, а за овакву врсту привредне активности нарочито је био погодан Банат. Монопол над овом врстом трговине имали су Цинцари, међутим, они се убрзо појављују као арендатори и касери на племићким имањима, па затим и као власници, односно племићи.^[6]

Цинцари су већ половином XVIII вијека постајали племићи. Већ 1762. године, међу члановима Токајске трговачке компаније имамо неколико племића (*Димбо, Карацшон, Поповицс, Пустаи...*). У другој половини XVIII вијека Цинцари су постајали племићи у знатно већој мјери. Ево имена неких од њих: Андрејевић (1763)^[7], иначе поштари у Сремским Карловцима; Антоновићи (1751); Зако од Бајше (1751); Ђуричко од Модоше (1783); Дадањи од Ђулавеса (1782); Којић од Фридхаза (1782); Нако од Семилклуса (1782); Николић од Рудме (1783), који су 1866. године добили аустријско племство. Тако се још спомињу и Сервицки од Турске Кањиже. У то вријеме

није било лако постати племић, поготово православном становништву, док је католичко становништво лако добијало племство.

Пошто су се Цинцари већ раније обогатили, на црквено-народном сабору у Темишвару 1790. године, њихов први захтјев двору био је да и православци могу куповати племићка имања. Том приликом наведена је као пример породица Михаиловић, која је добила племство тек када је прешла на католицизам.^[8] Цинцари су у том захтјеву на сабору у Темишвару успјели јер су многе цинцарске породице послје одржавања тог сабора добиле племство, као пр. Авакумовић (1792); Алексијевић (1791); Дамаскеин од Немета (1799); Демелић од Пањове (1796); Димиа Пападама (1792); Дука од Кадар (1792); Костић (1791); Јанковић-Мировник; Емануел Јанковић (1791); Марковић (1794); Михајловић (1792); браћа Михајловић (1792); Поповић Дионисије (1791); Поповић Рабудицки (1792); Николић Манојло (1791); Николић од Кекеша (1797); Хаџи-Михали од Турског Бечеја (1798).^[9]

У вријеме Првог српског устанка Цинцари су у Србији били најписменији слој становништва, заједно са Грцима. Како је у Србији тада владала велика неписменост, Цинцари су били као поручени за тај посао. Цинцари су Романи по језику, Грци по писмености и култури, са зарадом у Србији. Цинцари су одлично владали језицима православних хришћана на Балкану, а добро су познавали и турски језик. Пошто су били разасути по средњој Европи, били су веома добро обавештени о дипломатској ситуацији на Балкану и у средњој Европи. За дипломатске послове су били изванредно способни.

Пошто су Цинцари били добри писари, Карађорђе и други виђенији прваци Првог српског устанка нису могли без њих. Тако је Миленко Стојковић 1808. године имао тумача Цинцара, а хајдук Вељков писар, Риста Димитријевић, био је погранични Цинцар. Тај Риста је носио надимак «Лешко». Поријеклом је био из Маловишта. Он је 1853. године дошао у Гроцку, а одатле се 1893. године преселио у Смедерево. Бавио се најпре пекарством, затим дуванством, касапинством и трговином. У Смедереву је имао кафану по имену «Македонија». Иза себе је оставио два сина Ламбру и Димитрија. Риста је служио коњицу под кнезом Михаилом, а 1880. године био је и члан општинског суда. Погинуо је 1916. године.

И Вујица^[10] Вуличевић је био писар. Знао је турски и грчки језик. Претпоставља се да је био Цинцар. Послове Совјета су водила два Цинцара (Грка) 1808. године. Обојица су били писари. Један од њих је добро познавао и руски језик.

Петар Ичко^[11], Цинцар, водио је преговоре с Турцима. Поријеклом је из Егејске Македоније. Ичко је био трговац (извозник) у Београду 80-их година XVIII вијека. Године 1792-1796. обављао је дужност београдског базарђаноше (трговачког конзула), а 1797-1799. године био је у дипломатској служби при драгоману у турском посланству у Берлину. Најважнији резултат његовог рада у Првом српском устанку свакако је дипломатска мисија у Цариграду 1806-1807. године, која се завршила склапањем познатог Ичковог мира. Био је и предсједник београдског магистрата.

Наум Крнар^[12] био је такође Цинцар. Био је родом из Москопоља. Познавао је више језика и бавио се трговином. Трговао је храном и кожом. Женио се два пута, први пут Маријом са којом је имао два сина. Наумова кућа се налазила на Дорћолу у Београду. Његова друга жена звала се Марица и била је «потурчена хришћанка».

Послије слома Првог српског устанка Крнар прелази у Земун, а одатле у Нови Сад, да би коначно завршио у Хотнију у Русији, гдје је живео са Карађорђем до 1917. године. Претпоставља се да је Крнар припадао Хетерији и да га је она послала код Карађорђа, јер је био веза између Карађорђа и Хетерије. У зору 13. јула убијен је у Радовањском лугу заједно са Карађорђем. Нажалост, Карађорђе сјекиром, Крнар пушком. Главе су им одсјечене, а потом послане у Цариград. Тијела су им сахрањена у Радовању, а лобање закопане уз зид на улазу у Саборну цркву у Београду.

И руска мисија, која је послана за Први српски устанак, била је састављена од Цинцара. Међутим, и народ и војводе су захтјевали праве Русе, а не оне које представљају Цинцари. Када је Карађорђе сазнао да у руској мисији има Цинцара на челу са Родофиникином,^[13] био је веома разочаран. Зато је послао поруку Русима да не шаљу Цинцаре, већ да шаљу праве Русе. Сам Родофиникин Константин Константинович,^[14] био је веома углађен човјек, углађен, љубазан и предусретљив. Описивали су га, не као човјека, него као «анђела». Срби су га примили као «руског ђенерала».

И Родофиникинов замјеник, Недоба Теодор, највјероватније је био Цинцар. Шеф «руске војске», пуковник Бала Палев (Атанасије), поријеклом је из Москопоља, а иначе је био становник Новог Сада. Жикић Велчо из Маврова^[15] је са сељацима из околине Делиграда почео први 1806. године копати ровове и овеће шанчеве. Читав простор око Делиграда Жикић је утврдио тако да га Турци нису могли заузети све до 6. октобра 1813. године.^[16] Тко је Велчо (Вук) Жикић и одакле је родом? О њему имамо веома мало историјских извора. Ево шта кажу домаћи историјски извори.

Вук Стефановић Караџић каже да је «капетан Цигић био родом из Рекалије од Скопља»^[17] и да је погинуо 1806. године. Прота Матија Ненадовић га спомиње у својим «Мемоарима», када говори о аустријским намјерама из 1787. године, да заузму Београд: »у исто време били су спремили Њемци две пуне лађе војника да ударе на доњи град и да уђу у Сукапију. Пре тога уговори с њима Јован Чардаклија, Ђикић и Влајко Београдци да им капије отворе.»^[18] Петар Јокић каже: »Дође нам Жика из Македоније, доведе неколико бећара, начини шанац који је прозвао Делиград. Он покупи још бећара и одреди им старјешине: Николу и Стрељу над бећарима нишевачким, Циду над лесковачким а Перчу над осталима. Овим бећарима он оснажи и утврди Делиград, би се јуначки и погибе за веру српску. Бог да га прости.»^[19]

Лазар Арсенијевић Баталака у књизи «Историја српског устанка», књ. I, причајући о особама које су биле уз аустријску војску из Београда против Турске, наводи овако: «Из самог, пак, Београда, Петар и Јован Новаковић браћа Чардаклије, Велчо и Кузман Жикићи, Дели Ђурђе Чиплак, Милош Брка, Тримиша Трипковић, Деспот Чукула и Ђера Новаковић. Надаље наводи да су Велча и Кузма Жикићи произведени у Београду за капетане. Баталака каже да су браћа Жикићи, Велчо и Кузман родом из села Мраова. Први је са Петром Добрњцем, основатељ Делиграда, где је и погинуо, па после смрти његове брат му Кузман мијесто заступао.»^[20] Међутим, Баталака није у праву јер Кузман није био брат Вуча, него је Кузман био његов братанац, син Анков.

Исидор Стојановић каже да је капетан Жикић родом Рекалија и да је после нишавског боја поставио основ Делиграда. О томе како је Жикић погинуо Стојановић каже: «Први пут дођу Турци на Велики Петак, онда је ту био поглавар Жикић са шездесет момака. Отишли шпијуни и казали Турцима: Хајдете, сад је време јер сви

желе бити код куће за Васкрс. Турци дођоше и навалише на велику капију, но паши се одужише, убише турског барјактара и буљубашу. Турци уђоше унутра. Сада Жикић изађе на бедеме и стаде слободити војску: Не бојте се утекоше Турци. Један га Турчин угледа и погоди га у прса и умре на Васкрс».^[21]

Анта Протић у својој «Повесници» каже да је после нишавског боја нагрнула силна војска од 6.000 људи, под Ибрахим пашом, на Делиград и опсјела га, а он је тек тог лета био подигнут од капетана Цикавца, који је и погинуо у Делиграду.^[22]

Доситеј Обрадовић спомиње Жикића у надгробној бесједи Петру Чардаклији 1808. године.^[23] У својој «Песмарици», штампаној у Пешти на грчком језику 1807. године, Триандафил Дука помиње Жикића капетана «да је био поштован, на гласу, да је био тактичан и истрајан капетан».^[24]

М.Ђ. Милићевић у «Кнежевини Србији», у «Споменику» и у «Насељу»^[25] спомиње и описује живот капетана Жикића. Он између осталог наводи да су неки сматрали да је Жикић из Далмације (Влах). Међутим, Далмација заиста није била његово родно место. Једино је Пандиловић сакупио скоро све податке о Жикићу, изучавајући његове сроднике и потомке, и непобитно утврдио да му је родно место Маврово. Тако Пандиловић наводи да се Жигић женио два пута у селу. Од прве жене имао је три сина: Илију, Анка и Милоша, а од друге Влча и Дамијана.

Цинцар Јанко родом је из Охрида. Родио се 1797. године. Истакао се у устанку својим јунаштвом па га је Карађорђе поставио за бимбашу^[26] над неколико стотина бећара.^[27]

Цинцар Марко Костић је рођен у Белици око 1770. године. Дошао је у Србију око 1800. године. Када је букнуо Први српски устанак пришао је устаницима. Стално се налазио уз Карађорђа. Између осталог, за Цинцара Марка је написано да је био «најбољи јунак».

Поред њих, значајан допринос устанку дали су и Јоргач, те његови другови Загла и Фармаклија. Ђорђе Загла родио се у Блацу. Дошао је у Србију са своја три брата: Димитријем, Павлом и Теодором. Настанио се у Смедереву, а посебно се одликовао у Првом српском устанку. Поред њих, спомиње се и Петар Фоца, «скипетар» бећарских старешина, али и јунак увијек и на сваком мјесту. Ипак, упамћен је и један Цинцар који је био и издајник, а то је био Настас Армаш.

Поред наведених, у Првом српском устанку су се још одликовали и: Конде Бимбаша из Полимља, приликом заузимања Београда 1807. године; Јанко Поповић из Охрида, Чолак Анто из Призрена, Вуле Глигоријевић, Коста Бег, Димитрије Кујунџић, Ђелеш Ђорђе, Томо Костић, Самуило Јаковљевић и многи други.

На крају можемо слободно да закључимо да су Цинцари:

1. Чинили дио племићког сталежа код Срба;
2. Били изванредни трговци и занатлије, као и вјешти писари;

3. Били изванредни јунаци у време Првог српског устанка, и да су дали немјерљив допринос ослобођењу од Турака.

Они са поносом могу данас истицати да су заузимали и заузимају часно мјесто у историји Срба.

dr Marko Atlagić • Faculty of Philosophy • Kosovska Mitrovica

Summary

Karadjordje and the Tzintzars

The Tzintzars became part of society in Vojvodina, Serbia, Slavonia and Greece rather early. There were also aristocrats among them, mostly belonging to the Austrian aristocracy. The most outstanding aristocrats were: Dimbo, Karačon, Popović, Andrejević, Antonović, Zako, Đuričko, Kojić, Nikolić, Kostić, etc. The Tzintzars were also a part of the Serbian aristocracy before the Uprising. They were excellent merchants and craftsmen. They were also heroes in the First Serbian Uprising and made an important contribution there.

^[1] Д.Ј. Поповић, *О Цинцарима*, Београд 1998, 264.

^[2] Е. Laszowski, *Matice plemstvo županije Požeške, Srijemske i Virovitičke 1745-1902*, Zagreb 1903, 3-4.

^[3] А.В. Дуйшин, *Zbornik plemstva*, Zagreb 1938, 11-40.

^[4] Ј. Војничич - Кнински, *Series nobilium Croatiae, Slavoniae et Dalmatiae*, Zagreb 1896, 3-4.

^[5] А.В. Дуйшин–Д.В. Поповић, *Plemićke porodice I, Vojvodina II*, Novi Sad 1949, 153.

^[6] О племићким титулама види: А.В. Дуйшин, *Zbornik plemstva*, 19-20.

^[7] Illassy I. Pettkov, *Akiralayz Konyvek*, Budapest 1895.

^[8] М. Атлагић, *Грбови племства у Славонији и Војводини у новом веку с посебним освртом на грбове српског племства*, Приштина 1997, 72.

^[9] Д.Ј. Поповић, *О Цинцарима*, 267.

- [10] Л. Павловић, *Барутарница Вујице Вуличевиха*, Весник Војног музеја, бр. 5, 1958, 283-291; С. Живадиновић, *Вујица Вуличевих*, Београд 1933, 323.
- [11] Д.Ј. Поповић, *О цинцарима*, 257.
- [12] *Исто*, 256.
- [13] С. Новаковић, *Из српске историје*, Нови Сад-Београд 1972, 292-317.
- [14] А. Ивић, *Бегство Константина Родофиникина из Србије*, Београд 1938, 3.
- [15] С. Пандиловић, *Велчо Жикић*, Братство, XX и XIII, Београд 1908, 439-464; Његово име у историјским изворима биљежи се различито. Тако га Вук Стефановић Караџић биљежи само као Џигић, Јокић пише само Жика, Јанићије Ђурић биљежи Џика, Исидор Стојановић пише Жикић, Прота Матија Ненадовић биљежи Ђикић, Сима Милутиновић пише Жикић, Лазар Арсенијевић Баталака назива га једном Велчо, а други пут Влчо Џикић, Анта Протић назива га Џиковац, Д. Обрадовић спомиње га као Жигића, Милићевић га биљежи као Жика, а Јован Мишковић пише капетан Жикић, док га Стојан Новаковић наводи као капетан Вуче Жикић. Јован Мишковић у својој приступној академској бесједи *„Српска војска и војевање за време устанка од 1804-1815*, Глас СКА, XLVII, 1908. године каже: «Капетан Жикић, са својим братанцем Кузманом и својим слугом Ђорђем Симићем из Сремчице пре-шао је у Земун 1787. године и тамо се уписао у добровољце, фрајкуре. Војевао је под пуковником Михаљевићем, па се одликовао у борбама против Отоманске Империје. Жикић је умро 14. априла 1807, на Ускрс, и сахрањен је у манастиру Светог Романа.»
- [16] М.Ђ. Милићевић, *Кнежевина Србија*, Београд 1876, 803.
- [17] В.С. Караџић, *Историјски и етнографски списи*, књ. 1, Београд 1898, 116.
- [18] П.М. Ненадовић, *Мемоари*, Београд 1893, 8.
- [19] Споменик СКА, XIV, Београд 1891, 53.
- [20] С. Пандиловић, *Велчо Жикић*, 439.
- [21] Гласник Друштва Српске Словесности, IV, 1852, 154.
- [22] Споменик СКА, XIX, 1892, 10.
- [23] Летопис матице српске, 1891, књ. 25, 84.
- [24] Годишњица Николе Чупића, 1883, књ. 5, 309.
- [25] М.Ђ. Милићевић, *Кнежевина Србија*, Београд 1879, 791-794; Споменик СКА, XIX, 1892, 168; *Насеље*, Београд 1895, 48.
- [26] Бимбаше су биле војне и политичке старешине у доба Карађорђевог устанка.
- [27] Бећари су ратници, односно добровољци или војници најамници.